

**Нежута Аліна Вікторівна** – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ.

## **АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ ЯК РІЗНОВИД ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ**

Сьогодні з урахуванням економічної нестабільності, політичної та соціальної кризи в Україні кількість підлітків – девіантів зросло значною мірою.

Девіантна поведінка підлітків має свою специфічну природу і розглядається як результат соціалізації, що йде під впливом різних цілеспрямованих, організованих і стихійних, неорганізованих дій на особу дитини, підлітка. При цьому, велику роль серед причин, зумовлюючих різні відхилення, грають соціально-психологічні, психолого-педагогічні і психобіологічні чинники.

На фоні зменшення рівня дрібних злочинів, скоєних неповнолітніми, зростає рівень важких і особливо важких злочинів, істотним моментом яких є жорстокі прояви агресії.

Поняття «агресія» означає безліч всіляких дій, які порушують фізичну або психічну цілісність людини, завдають їй матеріального збитку, перешкоджають здійсненню її намірів, протидіють її інтересам або ж ведуть до її знищення.

Вивченням проблеми агресії займалися такі видатні вчені як Р.Ардрі, А.Бандура, А.Х. Басс, Л. Берковіц, Р.А.Берон, Д.Долорд, Д. Зільман, К.Лоренц, Н. Е. Міллер, Д. Тедеші, Р.Фельсон, С.Фешбах, З.Фрейд та ін.). Розробці практичної сторони агресії у підлітковому віці присвячені праці зарубіжних і вітчизняних науковців: К.Додж, М.Каплан, К.С. Лебединської, Ю.Б. Можгінського, А. Патерсон, М.М. Райської, А.І. Стаценко, Г.Е.Сухаревої, Р. Хусман та ін..

Підлітковий вік - один з найбільш складних періодів розвитку людини. Не дивлячись на відносну короткочасність (з 11 до 17 років), він практично багато в чому визначає все подальше життя особистості. Саме у підлітковому віці переважно відбувається формування характеру та інших основ особистості. Такі обставини як зміна звичного шкільного навчання на інші види соціальної діяльності, а також бурхлива гормональна перебудова організму - роблять підлітка особливо уразливим і податливим до негативних впливів середовища. При цьому необхідно враховувати властиве підліткам прагнення визволитися з-під опіки і контролю рідних, вчителів та інших вихователів. Не зрідка це прагнення наводить і до заперечення духовних цінностей і стандартів життя взагалі старшого покоління. З іншого боку, усе більш очевидними стають і дефекти у виховній роботі з підлітками. Особливо

значимими в цьому відношенні є неправильні взаємини в сім'ї, збільшений рівень розлучень батьків.

Агресивні підлітки, при всій відмінності їх особистісних характеристик і особливостей поведінки, відрізняються деякими загальними рисами. До таких рис відносяться: бідність ціннісних орієнтацій, їх примітивність, відсутність захоплень, вузькість і нестійкість інтересів. У цих дітей, як правило, низький рівень інтелектуального розвитку, підвищене наслідування, недорозвиненість етичних вистав. Їм властива емоційна грубість, озлобленість, як проти однолітків, так і проти довколишніх дорослих. У таких підлітків спостерігається крайня самооцінка (або максимально позитивна, або максимально негативна), підвищена тривожність, страх перед широкими соціальними контактами, егоцентризм, невміння знаходити вихід з важких ситуацій, переважання захисних механізмів над іншими механізмами, регулюючими поведінку. В той же час серед агресивних підлітків зустрічаються і діти добре інтелектуально і соціально розвинені. У них агресивність виступає засобом піднімання престижу, демонстрація своєї самостійності, дорослості.[1 с.21]

У ранньому підлітковому віці у хлопчиків домінує фізична агресія, а у дівчаток вона виражена трохи - вони віддають перевагу вербальній формі прояву агресії. Проте, як показують дослідження, вже у віці 12-13 років як у хлопчиків, так і у дівчаток, найбільш вираженою виявляється така форма прояву агресії як негативізм.

Усередині підліткового віку, як у хлопчиків, так і у дівчаток існують вікові періоди з вищим і нижчим рівнем прояву агресивної поведінки. Так встановлено, що у хлопчиків є два піки прояву агресії: 12 років і 14-15 років. У дівчаток також виявляються два піки: найбільший рівень прояву агресивної поведінки наголошується в 11 років і в 13 років. Порівняння міри вираженості різних компонентів агресивної поведінки у хлопчиків і дівчаток показало, що у хлопчиків найбільш виражена схильність до прямої фізичної і прямої вербальної агресії, а у дівчаток - до прямої вербальною і до непрямой вербальної агресії.

У старшому віці (підлітки 14-16 років) у хлопчиків домінують негативізм і вербальна агресія, а у дівчаток - вербальна агресія. Фізична агресія в цьому віці не є домінантною формою прояву агресії вже і у хлопчиків. Слід зазначити також, що, незалежно від віку, у хлопчиків всі форми агресивної поведінки виражені більше, ніж у дівчаток. [2 с.256]

Для розуміння підліткової агресії важливе значення має розгляд не лише самій по собі самооцінки особистості, але й аналіз співвідношення самооцінки і зовнішньої оцінки, яка дається референтними особами, наприклад, вчителями або однолітками. Якщо самооцінка не знаходить належної опори в зовнішньому соціальному просторі, якщо оцінка підлітка

значимими особами з найближчого оточення завжди (або переважно) нижче за його самооцінку, то ця ситуація, поза сумнівом, повинна розглядатися як фрустрируюча. При цьому тут фрустрація стосується не чогось другорядного, оскільки блокується одна з базових, фундаментальних потреб особистості, якою, поза сумнівом, є потреба у визнанні, пошані і самоповазі.

Таким чином, для хлопчиків найбільш характерна не стільки перевага агресії по критерію "вербальна - фізична", скільки вираження її в прямій, відкритій формі. Для дівчаток же характерна перевага саме вербальної агресії в будь-яких її формах - пряма або непряма. Хоча непряма форма виявляється все-таки поширенішою.

### **Література**

1. Лалаянц И. Энергия агрессивности / И. Лалаянц // Семья и школа. - М – 1995. - №6. – С.20 - 21.
2. Сельченко К.В. - Психология человеческой агрессивности / К.В. Сельченко – Мн., 1999. – 656 с.